

Aleksandra Izgarjan

SAVREMENE MULTIETNIČKE AMERIČKE KNJIŽEVNICE

What is truer than truth: the story.
Isabel Allende

Maksin Hong Kingston, Ejmi Ten, Džulija Alvarez, Barati Mukerdži, Herijet Malen i Debra Megpaj Erling pripadaju grupi književnica koje su promenile američku književnost, kao i način čitanja i razumevanja književnih tekstova uopšte. Uspeh njihovih književnih dela doveo je do decentralizacije američkog književnog kanona koji je do tada uključivao samo pisce anglosaksonskog porekla. Problematizacija kanona američke književnosti, naravno, usko je povezana sa nacionalnim identitetom američkog društva. Time što istražuju različite aspekte multietničkog identiteta američkih zajednica, ove književnice dovode u pitanje ideju da pojedinac mora da se potpuno asimiluje da bi postao punopravni građanin Amerike.

Navedene književnice u svojim delima fokusiraju se, pre svega, na neraskidivu vezu između nacionalnog i rodnog identiteta. One istražuju šta znači biti dvostruko marginalizovan u američkom društvu – kao žena i kao pripadnica manjina. Budući da neke od njih pripadaju prvoj generaciji imigranata (Džulija Alvarez i Barati Mukerdži), a neke su potomci imigranata (Maksin Hong Kingston i Ejmi Ten), u svojim delima ispituju vezu između nacionalnog identiteta i jezika, prošlosti i istorije, centra i margine. One utiču na čitaoca da promeni svoje viđenje Drugog time što ga suočavaju sa sličnostima i razlikama između dominantne i manjinske kulture koje su predstavljene u tekstu. Time što uporedo koriste dva jezika u svojim delima – engleski koji je jezik dominantne zajednice i kineski, španski ili hindu, koji su jezici manjinskih zajednica – Alvarez, Ten, Kingston i Mukerdži suočavaju čitaoca sa osobenostima stranog jezika i navode ih da učestvuju u procesu prevodenja. Proces prevodenja se odvija na tri nivoa u tekstu. Na prvom nivou, književnice doslovno prevode reči manjinskog jezika kako bi ih približile govornicima engleskog, ali u isto vreme one funkcionišu kao simbol Drugog, koji uvek podseća čitaoca da se radi o tekstu koji opisuje manjinsko iskustvo. Na primer, Kingston upotrebljava sintagme „na put“, „Zlatna planina“ i „brza venčanja“ kako bi pomoću doslovnog prevoda reči sa kineskog stvorila istorijski okvir koji je uticao na Kineze da imigriraju u Ameriku. Još važnija je njena metaforična upotreba reči „duh“ koja u kineskom funkcioniše kao kletva, ali označava i pripadnike bele rase koje su Kinezi doživljavali kao bića sa drugog sveta. Vezana za Bezimenu ženu i njeno dete, reč duh simbolise njihovo postojanje van poretka. Ten doslovno prevodi titule u kineskoj porodici kako bi američki čitaoci stekli utisak o iznijansiranoj porodičnoj i društvenoj hijerhiji koja ne postoji u anglosaksonskim društvima, pa samim tim nema ekvivalent u engleskom jeziku. Ten, Alvarez i Mukerdži koriste i jednostavan engleski, sa pomalo neuobičajenim konstrukcijama, koji podražava jezik kojim govore doseljenici dok

pokušavaju da savladaju pravila engleskog. Na drugom nivou, čitaoci na osnovu konteksta moraju da pretpostave značenja reči iz manjinske kulture koje nisu prevedene. Nepoznate reči funkcionišu kao *kognitivne praznine* koje čitaoci moraju da popune da bi razumeli tekst. To ih stavlja u poziciju imigranta koji mora da savlada elemente dominantne kulture. Nelagodnost koju čitaoci osećaju zbog toga što ne razumeju delove teksta omogućava im da bolje razumeju položaj imigranata i pripadnika manjina i njihovu nesigurnost u novom jeziku. Inkorporisanje reči manjinske kulture u jezik dominantne i mešanje kodova postaje i subverzivni čin jer podriva poziciju centra koju engleski jezik ima. Na trećem nivou dolazi do stvaranja hibridnog jezika, koji je spoj dominantnog i manjinskog jezika. Književnice njime žele da stvore jezik koji bi preveo govor imigranata koji žive u manjinskoj zajednici i govore njen jezik, iako se nalaze u američkom društvu. Alvarez pomoću neuobičajenih idioma i poslovice koje su spoj španskog i engleskog, pokazuje da njena junakinja Laura nije savladala engleski i da se ne uklapa potpuno u američko društvo. U tom smislu, hibridni jezik, koji je mešavina reči i struktura dominantne i manjinske zajednice, reflektuje položaj koji u društvu imaju naratorke tekstova. Hibridni jezik ili treći jezik razvija senzibilitet čitaoca prema jeziku i njegovim osobenostima, ispitujući načine na koje funkcioniše. Književnice na ovom nivou prevoda ne potiru jedan jezik drugim, niti ih zamenjuju, već im omogućavaju da uporedo postoje, zadržavajući bogatstvo zvučnosti i slikovitosti. One u isto vreme ispituju elastičnost engleskog jezika i njegovu otvorenost za strane elemente. Alternacije između dva jezika, ili tzv. enkodirani jezik, veoma je čest u tekstovima multietničkih književnica, jer je svojstven usmenom predanju i narodnom govoru koje je u središtu njihovog interesovanja. On je odraz njihove stvarnosti koja se sastoji od različitih fragmenata i način na koji stvaraju prostor u kojem te različitosti mogu da postoje. Ten, Kingston, Alvarez i Mukerdži smatraju da je hibridni jezik neodvojivi deo njihovog stvaralaštva jer je to jezik sa kojim su odrasle, jezik njihove intime.

Spoj manjinskog jezika sa dominantnim povlači za sobom i korišćenje elemenata manjinske kulture. Ten, Kingston, Mukerdži i Erling koriste elemente fantastike i magijskog realizma kako bi suprotstavile kulturne obrasce dominantne i manjinskih zajednica. Kingston opisuje kinesku tradiciju i porodičnu strukturu, ritual kažnjavanja pojedinaca, kult mrtvih, običaje u vezi sa venčanjem. Ten se u opisu porodične fotografije takođe bavi kultom mrtvih i običajima u staroj Kini. Ona suprotstavlja percepciju braka i statusa žene u kineskom i američkom društvu. Mukerdži opisuje život u ruralnoj oblasti Indije i implicitno suprotstavlja indijsko verovanje u proricanje sudbine sa američkim verovanjem da čovek sam određuje pravac svog života. Erling opisuje običaje i verovanja indijanskog plemena Sejljliš, sa posebnim naglaskom na tradicionalno viđenje braka. Sukob fantastične stvarnosti manjinskih grupa i pragmatične američke stvarnosti podseća čitaoca na često oštru politiku američke vlade prema imigrantima i pripadnicima manjina koji su bili primoravani da se potpuno asimiluju i da odbace jezik, običaje i kulturu iz kojih su potekli. Erling, na primeru Luizine porodice čiji su preci čuveni šamani, ilustruje kako nasleđe indijanskih plemena nestaje pod decenijama kulturne represije, jer su indijanski identitet i jezik sistematski uništavani u Americi. Luiz je, kao i mnoga druga indijanska deca, primorana da ide u katoličku školu i govori samo engleski, jer je dominantna zajednica vidi kao Drugog čije kulturne odlike treba izbrisati kako bi morala da se asimiluje u dominantnu kulturu. Za

časne sestre indijanska religija i kultura je nazadna i primitivna i one pokušavaju da nateraju decu da ih se odreknu. Malen takođe ironično pokazuje kako američka kultura pokušava da pretvori azijsko-američku, hispano-američku i indijsko-američku kulturu u robu, suvenire koje smeštaju pripadnike manjina u ograničenu kategoriju Drugog. Njena parodija diskursa reklama ismeva stereotipno viđenje manjinskih zajednica i ograničenost onih koji nastupaju sa pozicije centra. Međutim, njen tekst sadrži i gorko podsećanje na prodaju dece u roblje, koje naglašava poražavajući rezultat imperijalizma i rasizma koji počivaju na idejama dominacije. U priči Alvarezove, Yolandu i njene sestre deca gađaju kamenjem jer govore španski i pogrdno nazivaju „Spiks”, što je skraćenica od „Hispanics”.

Maksin Hong Kingston, Ejmi Ten, Džulija Alvarez, Barati Mukerđži, Herijet Malen i Debra Megpaj Erling koriste alternativne modele narativne strategije koje su svojstvene ženskom stvaralaštvu: enkodiran jezik, magijski realizam, cikličnost, višestruke zaplete, duplicitet, palimpsestičnu strukturu, decentralizovanu naraciju, flašbekove, fragmentaciju, povezivanje odvojenih segmenata naracije, historiografsku metafikciju i usmeno predanje. One imaju za cilj da ukažu na odnos između stvarnosti i fantazije, istorije i fikcije, jezika i identiteta. Pokazujući da su nacionalni identitet, istorija i kultura konstrukcije koje su potrebne društvu da bi moglo da funkcioniše kao celina, one u isto vreme dovode u pitanje njihovu legitimnost. Otkrivajući vezu između istorije i fikcije, sugerišu da se istorija ne sastoji samo od jedne verzije događaja, već da se uvek iznova stvara, u slojevitom procesu društvenog samooblikovanja. Prelazi naracije između prošlosti i sadašnjosti takođe ukazuju na nestabilnost pomenutih kategorija. Prošlost je otelotvorena u jeziku i kulturi manjinske zajednice kojoj se naratorke vraćaju kroz sećanje, dok sadašnjost pripada američkoj kulturi i jeziku. Zemlja porekla tako funkcioniše i kao korelativ Americi i kao podtekst priča sa potpuno drugačijim kulturnim kontekstom i istorijskim referencama od onih koje nalazimo u dominantnom američkom društvu. Malen evocira prošlost afričkih plemena Ibo, Hausa i Joruba pre nego što su njihovi pripadnici odvedeni u roblje i naterani da se stide boje svoje kože. Pominjanje treće reke po veličini na crnom kontinentu je očigledna paralela sa pesmom „Crnac priča o rekama” Langstona Hjuza, koji opisom slavne prošlosti afričkih plemena želi da Afroamerikance učini ponosnim na svoje poreklo. Priče o zemlji porekla postaju imaginarni tekst koji odražava nostalgiju imigranata i egzile u kojima se nalaze. Prošlost se sastoji i od potisnutih priča koje su suviše bolne da bi se prepričale. Potraga književnica za njima i želja da ih otkriju i iznesu na svetlost dana svedoči o njihovom shvatanju važnosti artikulisanja zatomljenih priča žena koje nisu bile deo zvanične istorije. Umesto „istorijskog teksta” u procesu prevođenja u američki kontekst, priče o prošlosti pomažu književnicama da problematizuju pitanja identiteta i jezika. Zemlja porekla se od geografske lokacije pretvara u imaginarnu teritoriju u kojoj književnice mogu da artikuliraju svoju različitost i dvostruku perspektivu. Prošlost i sećanje funkcionišu kao semiotički prostor u kojem etnički i rodni identitet bivaju preoblikovani.

Fiktivnost identiteta, povezana sa fiktivnošću istorije i stvarnosti, reflektuje se ne samo u narativnim strategijama, već i formama koje autorke koriste. Inspirisane pričama žena iz svoje porodice i zajednice kojima žele da daju glas, utiče na to da njihova proza sadrži autobiografske elemente. Autobiografska fikcija pruža im slobodu da iznova stvore sebe u procesu sećanja dok se vraćaju u sopstvenu prošlost, kao i prošlost porodice u zajednici,

kako bi otkrile šta je oblikovalo njihov identitet. Alvarez se okreće prošlosti da bi opisala imigrantsko iskustvo svoje porodice, pa autobiografska fikcija za nju postaje način da se suoči sa svojom multikulturalnošću i podeljenim identitetima. Po njenim rečima, prikriveni autobiografski likovi omogućili su joj da spoji dominikanske i američke delove svoje ličnosti. Autobiografska fikcija im takođe omogućava da podriju dominantnost američke kulture i samo jedan način predstavljanja manjinske kulture, jednu percepciju. Stav da istorija i prošlost nisu date kategorije omogućava im da ih reinterpreteraju. To je naročito vidljivo u naraciji *Ejmi Ten*, koja sećanje vidi kao kreativan čin podložan promeni, što joj dopušta da porodične priče o tragičnoj sudbini žena promeni u priče o snazi i otporu.

Imena junakinja reflektuju njihov generički karakter i pokazuju kako se njihove sudbine prelamaju na društvenom planu. Kod *Kingston* to je Bezimena žena, kod *Ten* žena za zamenu, kod *Alvarez Yo*, čije ime na španskom znači „ja“. *Yo* se u Americi pretvara u *Džo*, što simboliše njenu asimilaciju. Imena junakinje *Barati Mukerdži* takođe odražavaju njeno prilagođavanje načinu na koje je drugi vide: u Indiji se od *Džoti* pretvara u *Džasmin*, jer je muž poredi sa cvetom jasmina, a u Americi od *Džasmin* u *Džezmin*, *Džez*, *Džesi* i na kraju *Džejn*, što je naravno tipično anglosaksonsko ime, koje odgovara preovlađujućoj beloj srednjoj klasi u *Ajovi* u kojoj se našla. Na primeru ličnog iskustva svih junakinja očigledno je da patrijarhat ugrožava sve aspekte života žena. Bezimena žena plaća visoku cenu zbog toga što su ratovi i siromaštvo, ali i želja da se dokažu, da dožive avanturu, nagnali muškarce da idu u Ameriku. Ta mogućnost nije data ženama, koje su primorane da ostanu u domovini, održavaju tradiciju i brinu o starima i deci. Nepoštovanje društvenih pravila povlači ozbiljne reperkusije i rezultira smrću Bezimene žene i njenog deteta. *Ten* u pričama o ženama iz svoje porodice pokazuje do koje mere su one žrtve društva, jer biraju smrt, pritisnute mizoginijom i uskim viđenjem uloge žene koju im nameće patrijarhat. U romanu *Džulije Alvarez*, *Džo*, njene sestre i majka bore se protiv strogog patrijarhalnog katoličkog društva u Dominikanskoj Republici i hispanoameričkoj zajednici koje im ne dozvoljava da se ostvare kao žene. Fokusirajući se na priče žena, književnice se odupiru rasizmu i seksizmu dominantne bele zajednice, ne dozvoljavajući joj da stvara stereotipe o pripadnicama manjina koji im oduzimaju individualnost i ljudskost. Sa mikrokosmičkog nivoa pojedinih priča, fokus književnica pomera se na makrokosmički nivo društvene istorije. U svim tekstovima očigledna je kritika patrijarhalnog poretka, koji rezultira ne samo porobljavanjem žena, već i čitavih nacija. *Dž. Alvarez* opisuje diktaturu *Truhila*, zbog koje je njena porodica morala da pobegne u Ameriku, *B. Mukerdži* sukobe muslimana i indusa u kojima *Džezmin* muž biva ubijen, *M. H. Kingston* smešta radnju u istorijski okvir *Opijumskih* i građanskih ratova u *Kini*, *H. Malen* spominje porobljavanje afričkih plemena i uništavanje njihove kulture i istorije, kao i potiranja identiteta robova u Americi.

Sve autorke se oslanjaju na usmeno predanje žena u svojoj porodici i osećaju obavezu da ispričaju zatomljene priče ne samo svojih porodica, već i pretkinja koje nisu imale prilike da dobiju glas u istoriji zbog toga što su bile žene i članice manjina. Davanje glasa ženama nalazi paradigmu u priči o Bezimenoj ženi. *Kingston* nastoji da otkrije priču o njoj ne samo zato što želi da joj da glas i ispravi nepravdu koju joj je nanela porodica zatirući njeno postojanje. Treba joj preteča čiji život nije samo puka lekcija iz preživljavanja, već priča o otporu patrijarhalnom poretku. *Ten* želi priču o ženi koja je smogla snage da pro-

meni život, ako ne za sebe, onda za svoju ćerku, kako bi joj ta priča poslužila kao izvor inspiracije. Džezmin Barati Mukerdži odlazi iz Indije zbog toga što odbija da bude žrtva zloslutnog predskazanja, da prihvati viđenje muškarca kako će njen život izgledati, da prekinе život kad joj muž umre. Luiza Debre Megpaj Erling pokušava da utekne tradicionalnom indijanskom braku koji je sputava. Time što ne predstavljaju naratorke koje su se savršeno prilagodile, sve autorke osvetljavaju teškoće sa kojima se suočavaju njihove junakinje kao žene i pripadnice multietničkih zajednica. Njihov identitet zauvek ostaje podeljen. Čak i kada se radi o drugoj generaciji imigranata koji su se rodili na američkom tlu, kao u slučaju naratorke Kingston i Ten ili o pripadnicama afroameričke i indijanske zajednice, kao u slučaju Malen i Erling, jasno je da uvek razmišljaju kao pripadnice dve kulture, a ne samo jedne. Sve su vrlo svesne svog manjinskog statusa, koji je reflektovan pričama o imigraciji i egzilu, potrazi za kulturnim korenima koji ne pripadaju dominantnoj američkoj zajednici. Problemi imigracije, egzila, asimilacije i života u novom jeziku, koji su u središtu njihovih života, odvajaju ih od pripadnika dominantne zajednice. Ali, kao što pokazuju autorke, njihove junakinje ponekad uspevaju da razlike okrenu u svoju korist i odbijaju da vide sebe kao žrtve. Džezmin zna da ona nikada neće zaista postati Džejn, međutim, upravo njena moć prilagođavanja koja je svojstvena imigrantima, omogućava joj da preživi. To što zadržava za sebe delove prošlosti, ne znači da ih potire. Junakinje Dž. Alvarez takođe uče kako da uspešno nađu kompromis između zahteva dominantne američke zajednice i manjinske dominikanske. Kingston pokazuje kako azijski Amerikanci moraju da se odrede prema svom identitetu, što im nije nimalo lako, jer ne mogu da razluče šta je to u njima što je svojstveno samo kineskom društvu, a šta američkom, šta je nastalo kao rezultat porodičnih priča, a šta zahvaljujući filmovima. Zbog usmene tradicije na koju se oslanjaju, ove književnice su svesne da svaka priča ima nebrojeno mnogo verzija jer se menja sa svakim pričanjem, što pruža mogućnosti za različite interpretacije. One odbijaju ideju da postoji samo jedna verzija događaja koja postaje okamenjena institucionalizovana istorija. Pružajući različite verzije, podrivajući tok vremena i naracije, one, u isti mah, podrivaju ideju monolitne istorije. U procesu stvaranja svog multietničkog identiteta, autorke shvataju da je on konstrukcija, podložan promenama i (re)interpretacijama.